

دکتر حمیدرضا وارثی^۱

محمود اکبری^۲

نارسایی های توزیع فضایی تاسیسات شهری دوگنبدان (گچساران)

چکیده :

امروزه شهر مهم ترین سکونتگاه بشر به حساب می آید که باید نیازمندی های گوناگون بشر را برآورده سازد. در این میان به وجود آمدن وسایلی که جریان فعالیت ها را سهل گردانند و روابط بین افراد و گروه های گوناگون را به آسانی میسر سازد، یکی از مهم ترین وظایف کالبدی شهر به شمار می رود. شهر دو گنبدان به عنوان یک شهر برخاسته از صنعت نفت، شاهد رشد شتابان جمعیت بوده است. این رشد شتابان جمعیت و گسترش طولی شهر در امداد بزرگراه اصلی که در واقع جاده ی فارس به خوزستان است، موجب افزایش مسافت دسترسی به بسیاری از تاسیسات شهری شده است. در پژوهش حاضر تحت عنوان

۱- عضو هیات علمی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

بررسی نارسایی توزیع فضایی تاسیسات شهری دوگنبدان، هدف پرده گشایی از مشکلات شهر دو گنبدان و ارائه‌ی راه‌حلی مناسب در این زمینه می باشد. روش این پژوهش عمدتاً مبتنی است بر مطالعه کتابخانه‌ای و کارهای میدانی مانند پرسش‌نامه، مشاهده و غیره باشد. نتایج این پژوهش می تواند در تمامی ادارات و سازمان هایی که به نحوی در رابطه با مسایل شهری دوگنبدان کار می کنند، مفید واقع شود. شهرداری دوگنبدان با اجرای برخی از نتایج این تحقیق، بویژه در ساخت و توزیع سلسله مراتبی پارک ها، می تواند تاثیر به سزایی در کاهش ترافیک پیاده خیابان مرکزی شهر و ارتقای سطح رفاه شهروندان داشته باشد و سازمان مسکن و شهرسازی استان کهگیلویه و بویر احمد به عنوان کارفرمای طرح تفصیلی شهر دوگنبدان با الهام از این پژوهش می تواند در توزیع سلسله مراتبی مراکز تجاری این شهر نقش اساسی داشته باشد.

کلید واژه‌ها: شهر، برنامه ریزی، فضا، مکان، دسترسی، مجاورت، پارک و فضای سبز

مقدمه:

شهر به عنوان یک واحد مصرف جمعی نیازهای گوناگون بشر را در زمینه های آموزشی، درمانی، تجاری، گذران اوقات فراغت و تفریح و غیره تأمین می کند^۱. بدیهی است کاربری اراضی و مکان‌گزینی بهینه‌ی این تاسیسات به تناسب چگونگی پراکندگی جمعیت، منطقه بندی و سایر ویژگی های انسانی یکی از مهم ترین وظایف کالبد شهر یعنی «به وجود آوردن وسایلی است که جریان فعالیت ها را سهل گردانند و روابط بین افراد و گروه های گوناگون را به راحتی میسر سازد». از سوی دیگر میزان مسافتی که فرد در شهر برای رسیدن به محل کار خود، خرید، تفریح، درمان، آموزش و غیره طی می کند، به عنوان نشان شهر بودن

آن مکان ذکر شده است^۱. بدین معنا که در مناطق شهری دسترسی به انواع تاسیسات خدمات شهری هم از نظر فاصله دسترسی (حالت کمی) و هم از نظر سطح ارائه خدمات (حالت کیفی) نسبت به نقاط روستایی و شهرهای واقع شده در رتبه های پایین تر، سلسله مراتب شهری باید وضعیت بهتری داشته باشد.

طرح مسأله:

شهر دوگنبدان به عنوان شهری برخاسته از صنعت نفت، شاهد رشد شتابان جمعیت بین سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵ بوده و رشد خطی و پرکنده‌ی شهر دوگنبدان موجب مکان‌گزینی نادرست و انحراف از شاخص های متداول استاندارد تاسیسات خدمات شهری شده است. استقرار تاسیسات تجاری و آموزشی متوسطه در بخش مرکزی شهر موجبات افزایش حجم سفرهای روزانه را از محلات پیرامونی به مرکز شهر فراهم آورده است.

به علت پراکندگی نامتناسب مراکز آموزشی با جمعیت محلات شهر، سفرهای روزانه دانش آموزان دبیرستانی تا حدود ۷ کیلومتری انجام می‌گیرد، در حالی که فاصله مناسب ۲ کیلومتر است^۲.

تنها ۶۱ درصد از مساحت شهر به مراکز تجاری اختصاص یافته که استاندارد آن ۲ تا ۳ درصد مساحت شهر است. سرانه‌ی تجاری در این شهر ۱/۲۹ مترمربع^۳ و میزان استاندارد آن ۳ تا ۵ متر مربع است^۴.

۱- مزینتی، (۱۳۷۳) ص ۸۷

۲- شیعه، (۱۳۸۲) ص ۱۷۴

۳- مهندسین مشاور بعد تکنیک دوگنبدان، (۱۳۷۵)

۴- شیعه، (۱۳۸۲) ص ۱۷۶

بوستان به عنوان یکی از مهم ترین فضاهای تفریحی باید به صورت سلسله مراتبی از کوچکترین اندازه (بوستان کودک) تا بزرگ ترین کاربرد (بوستان شهر) طراحی شود. در شهر دوگنبدان علاوه بر کمبود سرانه‌ی پارک، عدم توزیع سلسله مراتبی آن در سطوح محله‌ای، ناحیه‌ای و شهری مشکلاتی را ایجاد کرده است. مساحت پارک‌های دوگنبدان $11/2$ هکتار است. سرانه بوستان در این شهر کمتر از $1/5$ متر مربع است در صورتی که استاندارد سرانه آن $4/5$ متر مربع است^۱.

اهداف پژوهش:

- ۱- ارائه‌ی راه حل مشکل محلات پیرامونی از نظر دسترسی به تاسیسات خدمات شهری؛
- ۲- برآورد سرانه تاسیسات خدمات شهری در دوگنبدان و مقایسه آن با متوسط استاندارد آن در ایران و با سرانه‌های پیشنهادی وزارت مسکن و شهرسازی و سایر منابع معتبر؛
- ۳- تعیین تأثیر میزان سرانه تاسیسات خدماتی بر رفت و آمد شهری؛
- ۴- بررسی تأثیر افزایش و توزیع سلسله مراتب تاسیسات تفریحی مانند بوستان در کاهش ترافیک پیاده خیابان اصلی شهر دوگنبدان؛
- ۵- تبیین توزیع مناسب تاسیسات خدماتی شهر دوگنبدان جهت تأمین حداکثر رفاه و دسترسی در حد امکان.

فرضیات تحقیق

با توجه به طرح مسأله و مشکلات موجود در سازمان شهری دوگنبدان پیشنهادهای زیر پاسخگوی مشکلات مرتبط می باشد:

به نظر می رسد که ایجاد اماکن تفریحی (بوستان) و توزیع سلسله مراتبی آن در سطوح محله ای، ناحیه ای و شهری در کاهش ترافیک پیاده بازار و خیابان اصلی شهر دوگنبدان نقش عمده ای خواهند داشت:

توزیع متناسب تاسیسات خدماتی، تجاری و آموزشی متوسطه با پراکندگی جمعیت و تنوع کارکرد این مراکز در دوگنبدان موجب کاهش سفرهای روزانه و صرفه جویی در وقت، پول و انرژی ساکنان این شهر می شود.

روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای، کارهای میدانی مانند پرس کردن پرسش نامه و غیره می باشد. در این پژوهش با تهیه صد فقره پرسش نامه، داده های لازم را از نواحی ۹ گانه شهر دوگنبدان جمع آوری کردیم. از پرسش نامه ای اول که حاوی دوازده سؤال بود، برای اثبات یارد فرضیه ای اول تحقیق و از پرسش نامه ای دوم با دوازده سؤال برای اثبات فرضیه ای دوم تحقیق استفاده و در نهایت داده ها به کمک نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. در این پژوهش روش تحقیق تحلیل که عمدتاً بر داده های کمی تأکید می ورزد، به کار گرفته شد. هدف عبارت بود از دستیابی به اطلاعات یک گروه کوچک و تعمیم آن به گروهی بزرگ تر بوده است!

منطقه بندی:

در این پژوهش شهر دوگنبدان به نه ناحیه تقسیم گردید: نواحی ۲ و ۳ و ۴ بافت قدیم، نواحی ۶ و ۷ بافت شرکت نفت و ناحیه ۵ و قسمتی از ناحیه ۶ بافت جدید شرقی و سرانجام نواحی ۱ و ۸ و ۹ بافت جدید غربی شهر دوگنبدان را تشکیل می دهند.

توزیع فضایی تاسیسات شهری دوگنبدان:

الف - تاسیسات آموزشی

طبق جدول (۱-۲)، ۵۹ واحد آموزشی در سطح شهر دوگنبدان وجود دارد که ۸۴ مدرسه در این واحدها فعالیت دارند. سرانه شهری تاسیسات آموزشی در شهر دوگنبدان ۳/۳۳ مترمربع است که بالاتر از استانداردهای موجود یعنی ۲/۲۵ مترمربع است اما تمرکز بخش عمده‌ی این کاربری در بافت شرکت نفت یعنی ناحیه ۶ و بویژه ناحیه ۷ وقوع یافته و موجب افزایش سرانه‌ی این کاربری شده است؛ یعنی در ناحیه ۶ سرانه‌ی آموزشی ۶/۷ مترمربع و در ناحیه ۷ که بیش‌ترین تراکم واحدهای را دارد، ۷/۸ مترمربع است. سرانه‌ی آموزشی بافت قدیم ۱/۷۷ مترمربع و این بافت از نظر دسترسی به واحدهای آموزشی دچار مشکل است، به طوری که تنها دبیرستان این بافت به دانش آموزان روستایی بی بضاعت اختصاص یافته است و اهالی این بافت از خدمات این واحد بی بهره اند. سرانه‌ی آموزشی بافت جدید غربی ۲/۹ مترمربع است. به طور کلی از میان تمامی بافت‌ها، بافت شرکت نفت از نظر دسترسی به تاسیسات آموزشی، بویژه در مقطع دبیرستان با سرانه‌ی ۳/۱۲ مترمربع، وضعیت مناسبی دارد. در ناحیه ۶ وجود دو دبیرستان غیرانتفاعی پسرانه و دخترانه در مرکز ناحیه دسترسی اهالی را به این تاسیسات سهل تر کرده است. در ناحیه ۷ (ناحیه کارگری شرکت نفت) نیز به دلیل تمرکز اکثر دبیرستان‌های شهر وضعیت دسترسی مناسبی دیده می شود.

جدول شماره (۱-۲) تعداد مدارس و واحدهای آموزشی در نواحی نه گانه شهر دوگنبدان^۱

ناحیه مقطع	ناحیه ۱	ناحیه ۲	ناحیه ۳	ناحیه ۴	ناحیه ۵	ناحیه ۶	ناحیه ۷	ناحیه ۸	ناحیه ۹	جمع
دبستان	۵	۴	۳	۲	۳	۳	۱۰	۴	۴	۳۸
راهنمایی	۵	۰	۷	۳	۸	۲	۳	۳	۰	۳۱
دبیرستان	۲	۰	۱	۰	۲	۴	۷	۰	۳	۱۹
جمع	۱۲	۴	۱۱	۵	۱۳	۹	۲۰	۷	۷	۸۴
واحدهای آموزش	۶	۲	۶	۳	۹	۵	۱۹	۵	۵	۵۹

در برنامه ریزی منطقه ای، برنامه ریزان برای تشخیص توزیع متناسب یک خدمت در سطح منطقه از روش اسپیرمن (Spearman rank) استفاده می کنند^۲. این روش را برای توزیع تاسیسات آموزشی شهر دوگنبدان به کار گرفته و نتیجه را در جدول زیر نشان داده ایم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- اداره آموزش و پرورش شهرستان گچساران، (۱۳۷۹)

۲- ضرابی، (۱۳۸۲) ص ۱۵

جدول شماره (۳-۱) کاربرد مدل اسپیرمن رنک برای مراکز آموزشی شهر دوگنبدان

Subregion نواحی	Population جمعیت	Rank p مرتبۀ جمعیت	تعداد خدمات	مرتبۀ خدمت	d تفاوت دو منطقه	d ²
ناحیه ۱	۵۴۸۲	۸	۱۲	۳	-۵	۲۵
ناحیه ۲	۹۶۵۷	۴	۴	۹	+۵	۲۵
ناحیه ۳	۱۱۹۸۳	۲	۱۱	۴	+۲	۴
ناحیه ۴	۶۲۳۴	۶	۵	۸	+۲	۴
ناحیه ۵	۱۴۵۷۶	۱	۱۶	۲	+۱	۱
ناحیه ۶	۶۱۰۰	۷	۷	۶	-۱	۱
ناحیه ۷	۱۱۳۰۸	۳	۳۶	۱	-۲	۴
ناحیه ۸	۷۳۷۶	۵	۷	۵	۰	۰
ناحیه ۹	۵۴۳۶	۹	۷	۷	-۲	۴
N= 9						$\sum d^2 = 68$

$$r = 1 - \frac{6 \sum d}{n^3 - n} \Rightarrow r = 1 - \frac{6 * 68}{(9)^3 - 9} \Rightarrow 1 - \frac{408}{729 - 9} \Rightarrow 1 - \frac{408}{720} \Rightarrow 1 - 0.56 = 0.44$$

بنابراین ۰/۴۴ توزیع خدمات در زیر مجموعه های منطقه نرمال است.

ب - تاسیسات تجاری

سرانه تاسیسات شهری در کل شهر دوگنبدان ۱/۱۱ مترمربع و کمتر از استاندارد (۲/۸ مترمربع) است. استقرار بازار اصلی در بافت قدیم شهر دوگنبدان سرانه‌ی تجاری این بافت را تا ۱/۵ مترمربع افزایش داده که بالاترین سرانه در مقایسه با سایر بافت ها است اما

بخش اعظم آن در کل سطح شهر کارکرد دارد. بافت شرکت نفت نیز سرانه‌ی تجاری معادل $۱/۲$ مترمربع دارد.

به طور کلی در بافت های جدید سرانه‌ی تاسیسات تجاری و دسترسی به آنها وضعیت مناسبی ندارد. در بافت جدید شرقی پایین ترین سرانه‌ی تجاری مشاهده می شود که معادل $۰/۴$ مترمربع می باشد. در بافت جدید غربی هر چند سرانه‌ی این کاربری $۱/۱۶$ مترمربع است، $۱۵/۴$ درصد از واحدهای تجاری خدمات مورد نیاز روزانه اهالی را در این بافت موجود ارائه می دهد در حالی که جمعیت این بافت $۲۳/۹$ درصد جمعیت کل شهر است.

پ - تاسیسات بهداشتی و درمانی

به دلیل تمرکز بیمارستان اصلی و سایر تاسیسات بهداشتی و درمانی در بافت قدیم شهر، سرانه‌ی این تاسیسات $۱/۲۴$ مترمربع و بالاتر از استاندارد شهری (یعنی $۰/۸۹$ مترمربع) است. تاسیسات بهداشتی و درمانی بافت قدیم کارکردی فرا محله‌ای و شهری دارد. در بافت شرکت نفت نیز سرانه‌ی بهداشتی و درمانی $۲/۱۷$ مترمربع است که از نظر پراکندگی و دسترسی به این کاربری این بافت وضعیت نسبتاً مناسبی دارد. در بافت های جدید شرقی و غربی، سرانه‌ی این تاسیسات و همچنین دسترسی به آن وضعیت مناسبی ندارد.

ت - کاربری بوستان

شهر دوگنبدان از لحاظ سرانه‌ی بوستان و میزان دسترسی به آن وضعیت نامناسبی دارد. سرانه‌ی کاربردی بوستان در کل شهر $۰/۹۵$ متر مربع است. در بافت قدیم با وجود قرارگیری بوستان اصلی سرانه‌ی بوستان $۱/۲۱$ متر مربع است. با توجه به موقعیت قرارگیری، این پارک تنها بوستانی است که بالقوه توانایی ارائه‌ی خدمات برای کل شهر را دارد اما به دلایلی مانند عدم توجه شهرداری و مسؤولان امر، عبور کانال اصلی فاضلاب شهر و بوی تعفن، وجود افراد ولگرد و معتاد، عملاً از این پارک استفاده نمی شود. در بافت شرکت نفت سرانه‌ی پارک $۲/۲۷$

متر مربع است که پایین تر از استاندارد موجود است. اما در مقایسه با سایر بافت ها هم در ناحیه شش و هم در ناحیه هفت سرانه سرانه و دسترسی مناسب تری مشاهده می شود. در بافت های جدید وضعیت سرانه پارک بسیار نامناسب است. در بافت جدید شرقی سرانه‌ی این کاربری تنها ۰/۴ مترمربع است که با استاندارد (۵ مترمربع) فاصله‌ی زیادی دارد.

استخراج نتایج از پرسش نامه ؛

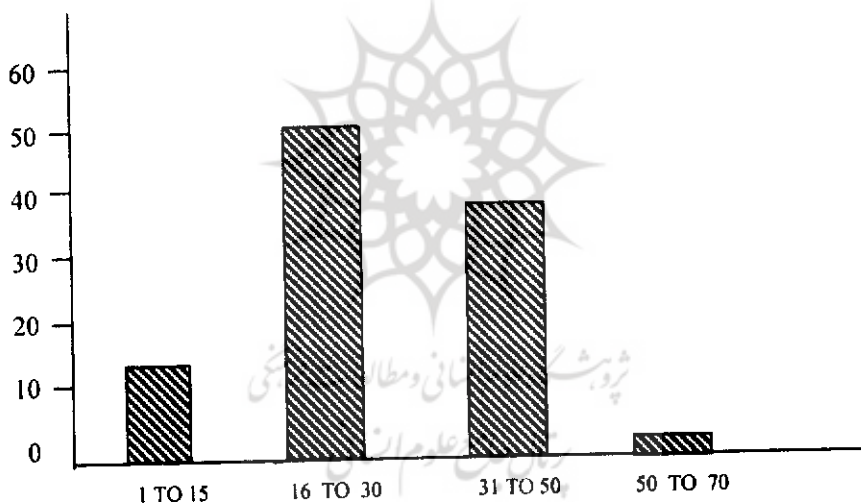
شهر به عنوان یک سیستم متشکل از عناصری است که تاثیر هر کدام از عناصر بر دیگری روشن و آشکار است. لذا در فرضیه‌ی اول تحت عنوان «عدم توزیع متناسب بوستان در محلات پیرامونی موجب ترافیک پیاده در خیابان اصلی شهر دوگنبدان شده است» تاثیر عنصر بوستان به عنوان یک عامل محیطی و یکی از اماکن مهم گذران اوقات فراغت، بر ترافیک پیاده خیابان اصلی، فرض تلقی شده و تلاش بر این بوده تا با استناد به پرسش نامه‌ی اول که با توجه به پاسخ های عابرن پیاده خیابان اصلی شهر تکمیل شده است، این موضوع تبیین شود. فرضیه‌ی دوم تحت عنوان «عدم توزیع متناسب کاربری تجاری و آموزشی در محلات پیرامون موجب افزایش سفرهای روزانه به مرکز شهر و اتلاف پول، وقت و انرژی می شود» سعی شده تا با استفاده از پرسش نامه‌ی دوم که از واحد های مسکونی در چهار بافت دو گنبدان تکمیل شده، مشکلات اهالی بافت ها در زمینه‌ی دسترسی به تاسیسات تجاری و آموزشی از طریق تعیین درصد هدف از نمودن محل خرید روزانه و محل تحصیل فرزندان مشخص شود که در این راستا به انواع سرانه‌ی کاربری اراضی در چهار بافت شهر دوگنبدان استناد شده است.

جدول شماره (۱-۴) نشانگر رده بندی سنی عابرن پیاده‌ی در خیابان اصلی این شهر است. همان طور که در جدول شماره (۱-۴) و نمودار ستونی شماره (۱) ملاحظه می شود، حدود نیمی از عابرن پیاده این خیابان در گروه سنی ۱۶-۳۰ سال قرار دارند.

جدول شماره (۱-۴) سن عابران پیاده^۱

گروههای سنی	درصد نسبت به جمعیت عابران
کمتر از ۱۵ سال	۱۲
۱۶ تا ۳۰ سال	۵۰
۳۱ تا ۵۰ سال	۳۶
بیشتر از ۵۰ سال	۲

نمودار شماره (۱): سن عابران پیاده خیابان اصلی شهر دوگنبدان

در ضمن اگر جمعیت گروه سنی کمتر از ۱۵ سال را که ۱۲ درصد از جمعیت جامعه‌ی نمونه را به خود اختصاص داده، به گروه قبلی اضافه کنیم، ۶۲ درصد از عابران پیاده کمتر از ۳۰ سال دارند. بنابراین طبق جدول ۶۲ درصد از عابران پیاده در نوجوان و جوان و تقریباً ۳۸ درصد از آنان میان سال بوده اند.

جدول شماره (۱-۶) محل سکونت عابران پیاده و تعداد سفر آنها به مرکز شهر^۱

تعداد سفر هر واحد مسکونی در طول هفته به مرکز شهر در هر بافت	درصد عابران مورد بررسی قرار گرفته - اساس محل سکونت	درصد جمعیت بافت از کل شهر
۱۱/۹	۲۶	۳۴/۴
۱۰/۶۷	۳۰	۲۱
۱۲/۵	۲۸	۲۴
۶/۶۸	۱۶	۲۶/۶

همان طور که از جدول شماره (۱-۵) مشخص است، بافت های جدید شهر دوگنبدان مناطقی هستند با تعداد سفرهای روزانه نسبتاً زیاد.

جدول شماره (۱-۶) هدف عابران پیاده از آمدن به خیابان اصلی شهر (به درصد)^۲

بافت	اشتغال	تخریب	دیدار آشنایان	گردش	کار اداری	تحصیل
بافت قدیم	۲۳	۳۰/۴	۳۹	۳۹	۰	۰
بافت جدید شرقی	۲۶/۵	۵۳/۵	۲۰	۲۰	۰	۰
بافت جدید غربی	۲۸/۵	۳۶	۲۱/۵	۲۱/۵	۰	۰
بافت شرکت نفت	۱۱/۸	۵۰	۳۸/۲	۳۸/۲	۰	۰
کل شهر	۲۴/۱	۴۱/۹	۲۸/۶	۲۸/۶	۰	۰

۱- مرکز آمار ایران، (۱۳۷۵)

۲- پرسشنامه اول، (۱۳۸۲)

جدول شماره (۱-۶) نشانگر هدف عابران پیاده از آمدن به خیابان اصلی شهر است که انتخاب کنندگان هر گزینه نسبت به کل پاسخ دهندگان مسکون در بافت مربوط به صورت درصد نشان داده شده اند.

همان طور که از جدول شماره (۱-۶) مشخص است، در کل شهر خرید، گردش، اشتغال، دیدار، آشنایان به ترتیب مهم ترین دلایلی هستند که ۴۱/۹ درصد، ۲۸/۶ درصد، ۲۴/۱ درصد و ۵/۴ درصد از عابران پیاده خیابان اصلی شهر گزینه های فوق را مهم ترین دلیل سفر از محل مسکونی خود به خیابان اصلی شهر ذکر کرده اند.

جدول شماره (۱-۷) درصد نظر عابران پیاده در مورد شلوغی خیابان اصلی شهر دوگنبدان^۱

تحصیل	کار اداری	دیدار بستگان	گردش و تفریح	خرید	اشتغال	
۰	۰	۰	۷۶/۹	۱۵/۴	۷/۶	بافت قدیم
۰	۰	۶/۶	۴۰	۴۶/۸	۶/۶	بافت جدید شرقی
۰	۰	۰	۸۵/۷	۱۴/۳	۰	بافت جدید غربی
۰	۰	۰	۸۷/۵	۱۲/۵	۰	بافت شرکت نفت
۰	۰	۲۰/۳	۶۳/۶	۲۹/۲	۴/۹	کل شهر

نمودار شماره (۲): مهم ترین دلیل شلوغی خیابان اصلی شهر دوگنبدان از نظر عابران پیاده این خیابان

جدول شماره (۷/۱) نشانگر عابران پیاده در مورد شلوغی خیابان اصلی شهر است که تعداد انتخاب کنندگان هر گزینه نسبت به کل پاسخ دهندگان ساکن آن بافت و در ردیف آخر نسبت به کل پاسخ دهندگان ساکن در شهر به صورت درصد نشان داده شده است.

چنان که در جدول فوق و نمودار ستونی شماره (۲) مشاهده می شود، هیچ یک از پاسخ دهندگان دلیل اصلی شلوغی را کار اداری و تحصیل ذکر نکرده اند. به استثنای ساکنان بافت جدید شرقی، از نظر عابران پیاده ساکن شهر بافت ها مهم ترین دلیل شلوغی خیابان اصلی شهر است. به طور کلی ۶۳/۶ درصد از عابران پیاده گردش را به عنوان مهم ترین دلیل شلوغی خیابان انتخاب کرده اند.

مقایسه‌ی جدول (۶-۱) و (۷-۱) با یکدیگر نشانگر یک تفاوت چشمگیر در پاسخ عابران پیاده می باشد.

در جدول شماره (۶-۱) ۴۱/۹ درصد از عابران پیاده هدف خود را از آمدن به خیابان خرید ذکر کرده اند و ۲۸/۶ درصد از آن ها گردش را بهانه کرده اند. بنابراین در جدول شماره (۶-۱) در درجه اول خرید و درجه دوم گردش اهداف عابران پیاده از آمدن به خیابان

است اما در جدول شماره (۷-۱) که نظر عابران پیاده درباره شلوغی خیابان نشان داده شده است، مهم ترین دلیل شلوغی خیابان گردش و دومین دلیل خرید روزانه است که به ترتیب ۶۳/۶ و ۲۹/۲ درصد از پاسخ دهندگان دلایل فوق را انتخاب کرده اند. بنابراین تفاوت این جدول در جابه جایی دلایل اول و دوم پاسخ دهندگان است. به طور معمول باید مهم ترین هدف عابران پیاده از آمدن به خیابان اصلی در جدول شماره (۷-۱) و نظر غالب عابران درباره شلوغی خیابان در جدول شماره (۷-۱) به یک گزینه استناد داشته باشد.

موضوع فوق بدین صورت قابل توجیه خواهد بود که با توجه به دلایلی مانند کوچک بودن شهر، وجود فرهنگ خاص بومی، حاکم بودن سنن و ارزش های سنتی و مذهبی، همچنین وجود ویژگی های عشیره ای و قومی در شهر، گشت و گذار و گردش در خیابان از نظر بسیاری از افراد، بویژه افراد بومی شهر معادل ولنگاری و ولگردی به حساب آمده، در بسیاری از موارد پاسخ دهندگان از انتخاب گزینه ی گردش در جدول شماره (۶-۱) اجتناب ورزیده اند و سایر گزینه ها را انتخاب کرده اند. اما در جدول (۷-۱) که نظر عابران درباره ی مهم ترین علت شلوغی خیابان سنجیده شده، چون پاسخ عابران پیاده به طور مسقیم خود پاسخ دهنده را مورد استناد قرار نمی دهد، وی بدون هیچ گونه پنهان کاری گزینه مورد نظر را انتخاب کرده است.

جدول شماره (۸-۱) درصد عابران پیاده در مورد بهترین روش پر کردن اوقات فراغت مردم^۱

گسترش اماکن ورزشی	گسترش پارکها	ایجاد و توسعه سینما	گسترش کتابخانه	
۷/۶	۹۳/۴	۰	۰	بافت قدیم
۱۳/۳	۷۳/۳	۱۳/۳	۰	بافت جدید شرقی
۱۴/۲	۶۴/۲	۷/۱	۱۴/۲	بافت جدید غربی
۱۲/۵	۶۲/۵	۲۵	۰	بافت شرکت نفت
۱۴	۷۴	۸	۴	کل شهر

نمودار شماره (۳): نظر عابران پیاده در مورد بهترین روش پر کردن اوقات فراغت شهروندان

جدول شماره (۸-۱) نظر عابران پیاده را در مورد بهترین شیوهی پر کردن اوقات فراغت مردم نشان می دهد.

همان طور که در جدول شماره (۸-۱) و نمودار ستون شماره (۳) مشاهده می شود، ۷۴ درصد از عابران مورد پرسش واقع شده، گسترش بوستان ها را بهترین اقدام جهت پر کردن اوقات فراغت مردم می دانند که در هر چهار بافت شهر دوگنبدان این گزینه بالاترین تعداد انتخاب کننده را داشته است.

۱- پرسش نامه اول، (۱۳۸۲)

جدول شماره (۱-۹) درصد مهمترین دلیل سفر کل شهروندان به مرکز شهر^۱

تحصیل	کار اداری	دیدار آشنایان	گردش	خرید	اشتغال	
۰	۳/۳	۰	۲	۴۴	۵۰/۷	پدران خانوار
۰	۳	۱	۰	۹۰	۶	مادران خانوار
۱۷	۴/۵	۳/۴	۴۱/۵	۲۷/۶	۶	فرزندان خانوار
۱۱/۶	۴	۲	۳۰	۳۹/۶	۱۲/۸	کل شهروندان

در ردیف چهارم جدول شماره (۱-۹) که به کل شهروندان اختصاص دارد، به ترتیب دلایل خرید، گردش، اشتغال، تحصیل، کار اداری و دیدار آشنایان ۳۹/۶، ۳۰، ۱۲/۸، ۱۱/۶، ۴ و ۲ درصد از شهروندان مهم ترین دلیل سفر به مرکز شهر به حساب می آیند. بنابراین همان طوری که از جدول مشخص است، مهم ترین دلیل سفر به مرکز شهر خرید و دومین دلیل مهم گردش و تفریح است.

جدول شماره (۱-۱۰) درصد پراکندگی واحد های تجاری و جمعیت در بافت های شهر دوگنبدان^۲

درصد واحد های تجاری با خدمات تعمیراتی در هر بافت نسبت به کل شهر	درصد واحد های تجاری مورد نیاز روزانه در هر بافت نسبت به کل شهر	درصد واحد های تجاری در هر بافت نسبت به کل شهر	درصد جمعیت هر بافت نسبت به کل شهر	
۴۴/۲	۶۲/۱	۵۹/۶	۳۴/۴	بافت قدیم
۷/۵	۱۴/۲	۱۰/۱	۲۱	بافت جدید شرقی
۴۷/۹	۱۵/۴	۲۳/۳	۲۳/۹	بافت جدید غربی
۰/۴	۸/۳	۷	۲۰/۷	بافت شرکت نفت

۱- پرسش نامه دوم (۱۳۸۲)

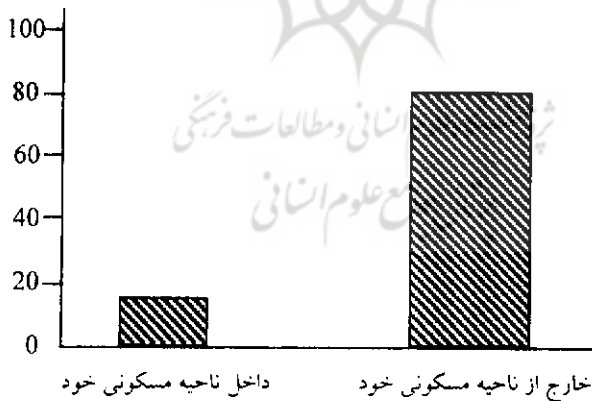
۲- پرسش نامه دوم (۱۳۸۲)

جدول شماره (۱-۱۱) و نمودار ستونی شماره (۴) نشانگر خرید روزانه ۸۱/۷ درصد از ساکنان شهر در خارج از ناحیه مسکونی خود است و تنها ۱۸/۳ درصد از اهالی این شهر در ناحیه‌ی مسکونی خود خریدشان را انجام می‌دهند. مهم‌ترین دلیل این امر تمرکز مراکز خرید به ویژه خرید روزانه در خیابان اصلی و مناطق پیرامون آن خیابان می‌باشد.

جدول (۱-۱۱) درصد محل خرید روزانه شهروندان نسبت به ناحیه مسکونی خود^۱

محل سکونت شهروندان	داخل ناحیه مسکونی خود	خارج از ناحیه مسکونی خود
بافت قدیم	۱۵	۸۵
بافت جدید شرقی	۳۰	۷۰
بافت جدید غربی	۱۰	۹۰
بافت شرکت نفت	۱۸/۲	۸۱/۸
جمع کل	۱۸/۳	۸۱/۷

نمودار شماره (۴): محل خرید روزانه واحد‌های مسکونی شهر دوگنبدان

۱- اداره امور صنعتی دوگنبدان، (۱۳۷۹)

جدول شماره (۱-۱۲) نسبت دانش آموزان دبیرستانی مشغول به تحصیل در خارج و داخل بافت

مسکونی خود^۱

بافت	داخل بافت	خارج بافت
بافت قدیم	۴	۹۶
بافت جدید شرقی	۵۵	۴۵
بافت جدید غربی	۶۰	۴۰
بافت شرکت نفت	۹۵	۵
کل شهر	۴۱	۵۹

جدول شماره (۱-۱۲) محل تحصیل دانش آموزان دبیرستانی را در ۴ بافت شهر و کل شهر با توجه به داخل یا خارج بودن محل تحصیل نسبت به محل سکونت آنها نشان می دهد.

مشاهده می شود که در اولین ردیف که نسبت دانش آموزان ساکن در بافت قدیم را با توجه به تحصیل در خارج یا داخل بافت نشان می دهد، که تحصیل ۹۶ درصد دانش آموزان در خارج و ۴ درصد در داخل بافت قدیم است. این بافت نسبت به سایر بافت ها بیش ترین درصد دانش آموزان دبیرستانی مشغول به تحصیل در خارج از محدوده ی بافت را دارد و تمامی دانش آموزان ساکن در بافت قدیم که در سایر بافت ها مشغول تحصیلند، فقدان دبیرستان را در بافت مسکونی خود دلیل تحصیل خارج از بافت قدیم می دانند.

در ردیف دوم به ترتیب ۵۵ درصد و ۴۵ درصد از دانش آموزان دبیرستانی در داخل و خارج از بافت جدید شرقی به تحصیل مشغولند که مطابق جدول (۱-۱۳) به ترتیب ۷۱/۴ درصد و ۲۸/۶ درصد از آنها نبود دبیرستان در دسترس و کیفیت پایین تدریس در بافت جدید شرقی را دلیل تحصیل خود در خارج از بافت مسکونی می دانند. در ردیف سوم نیز ۶۰ درصد و ۴۰ درصد از دانش آموزان دبیرستانی بافت جدید غربی به ترتیب در داخل و خارج از بافت

مسکونی خود مشغول به تحصیل هستند؛ ۵۰ درصد از دانش آموزانی که خارج از این بافت تحصیل می کنند، دلیل این امر را عدم دسترسی به تاسیسات آموزشی مناسب ذکر کرده اند.

در ردیف چهارم جدول (۱-۱۲) به ترتیب ۹۵ درصد از دانش آموزان دبیرستانی مسکون در بافت شرکت نفت در همان بافت و درصد مابقی در دیگر بافت ها تحصیل می کنند.

جدول شماره (۱-۱۳) درصد دلیل تحصیل دانش آموزان دبیرستانی خارج از بافت محل سکونت خود^۱

بافت قدیم	عدم دسترسی مناسب	کیفیت پایین آموزشی
بافت قدیم	۱۰۰	۰
بافت جدید شرقی	۷۱/۴	۲۸/۶
بافت جدید غربی	۵۰	۵۰
بافت شرکت نفت	۰	۱۰۰
کل شهر	۸۰/۲	۱۹/۸

به طور کلی در شهر دوگنبدان ۴۱ درصد از دانش آموزان دبیرستانی در بافت مسکونی خود و ۵۹ درصدشان در دیگر بافت ها مشغول تحصیل هستند که ۸۰/۲ درصد از دانش آموزان دبیرستانی مشغول به تحصیل در سایر بافت ها، عدم دسترسی یا نبود دبیرستان و ۱۹/۸ درصد از آنان کیفیت پایین تدریس را دلیل این امر دانسته اند.

جمع بندی و ارائه‌ی پیشنهادها:

- ۱- نسبت عابران پیاده خیابان اصلی شهر دوگنبدان که ساکن بافت های پیرامونی یعنی بافت های جدید شرقی ۲۴ درصد از جمعیت شهر در بافت های جدید شرقی و غربی سکونت دارند اما ۳۰ درصد و ۲۸ درصد از جامعه‌ی نمونه (عابر پیاده) که مورد پرسش قرار گرفته اند، در این دو بافت ساکنند. بنابراین میزان سفر اهالی مناطق پیرامونی به خیابان اصلی شهر بیش تر از حد متوسط آن در کل شهر است؛
- ۲- اکثریت عابران پیاده خیابان اصلی شهر (۶۲ درصد) در سنین نوجوانی و جوانی کمتر از ۳۰ سال قرار دارند؛
- ۳- مهم ترین دلیل شلوغی خیابان اصلی شهر از نظر ۳۶/۶ درصد از عابران پیاده در جامعه‌ی نمونه گردش و تفریح می باشد و ۲۹/۲ درصد از آن ها خرید را مهم ترین دلیل شلوغی این خیابان می دانند؛
- ۴- از نظر عابران پیاده بهترین روش پر کردن اوقات فراغت مردم شهر گسترش بوستان ها است، به طوری که ۷۴ درصد آن ها این گزینه را انتخاب کرده اند؛
- ۵- از نظر ساکنان واحد های مسکونی در چهار بافت شهر مهم ترین دلایل سفر به مرکز شهر به ترتیب خرید و گردش است؛
- ۶- به جز بافت قدیم، در سایر بافت ها نسبت واحد های تجاری مورد نیاز روزانه به جمعیت بافت کمتر است؛
- ۷- سرانه‌ی بوستان در شهر ۰/۹۵ مترمربع است که با استاندارد (۵ مترمربع) فاصله زیادی دارد؛
- ۸- در بافت جدید غربی هیچ گونه کاربری بوستان دیده نمی شود و از لحاظ دسترسی به جز در بافت شرکت نفت در سایر بافت ها وضعیت مناسبی دیده نمی شود؛

۹- عدم توزیع متناسب کاربری های آموزشی در محلات مختلف شهر سفرهای روزانه‌ی دانش آموزان، به ویژه در مقطع متوسطه، به مرکز شهر شده است؛

۱۰- تاسیسات بهداشتی و درمانی سرانه‌ی مناسبی دارند، اما تمرکز این تاسیسات در بافت قدیم شهر موجب دسترسی نامناسب بافت های جدید شرقی و غربی به این تاسیسات شده است؛

۱۱- نه تنها سرانه‌ی تاسیسات تجاری پایین تر از استانداردهای موجود است بلکه توزیع نامتناسب واحدهای تجاری مورد نیاز روزانه، موجب خرید ۸۱/۷ درصد از ساکنان شهر دوگنبدان خارج از ناحیه مسکونی خود می شود.

بررسی فرضیات با توجه به نتایج جمع بندی:

۱- بالا بودن عابران خیابان اصلی شهر دوگنبدان که در بافت های پیرامونی جدید شرقی و غربی سکونت دارند؛

۲- اکثر عابران پیاده در سنین نوجوانی و جوانی قرار دارند؛

۳- مهم ترین دلیل شلوغی خیابان اصلی شهر گردش و تفریح است؛

۴- از نظر ۷۴ درصد از عابران پیاده، بهترین اقدام جهت پر کردن اوقات فراغت مردم گسترش بوستان ها است؛

۵- سرانه‌ی کاربری بوستان بویژه در بافت های پیرامونی وجود ندارد یا بسیار پایین است؛

۶- وضعیت دسترسی به بوستان ها در تمامی بافت ها شهر، به جز بافت شرکت نفت، نامناسب است.

فرضیه اول تحقیق یعنی «ایجاد اماکن تفریحی (پارک) و توزیع سلسله مراتبی آن در سطوح محله ای، ناحیه ای و شهری در کاهش ترافیک پیاده بازار و خیابان اصلی شهر دوگنبدان نقش عمده دارد، اثبات می شود.

همچنین با توجه به نتایج

- ۱- مهم ترین دلیل سفر به مرکز شهر از نظر ساکنان واحد های مسکونی خرید است؛
  - ۲- توزیع تاسیسات تجاری مورد نیاز روزانه با پراکندگی جمعیت در شهر دوگنبدان متناسب نیست؛
  - ۳- بیش از نصف دانش آموزان دبیرستانی، خازک از بافت مسکونی خود تحصیل می کنند و آنها دلیل این امر را عدم دسترسی به تاسیسات آموزشی مناسب می دانند؛
  - ۴- سرانه ی کاربری مورد نیاز روزانه در بافت های شهر متناسب تزیع نشده اند. ۸۱/۷ درصد از واحد های مسکونی خرید روزانه ی خود را خارج از ناحیه مسکونی خود انجام می دهند.
- فرضیه ی دوم تحقیق اثبات می شود یعنی «توزیع بهینه ی تاسیسات خدماتی تجاری و آموزشی متوسطه با پراکندگی جمعیت و تنوع کارکرد این مراکز در شهر دوگنبدان موجب کاهش سفرهای روزانه و صرفه جویی در وقت، پول و انرژی ساکنان این شهر می شود».

ارائه‌ی پیشنهاد:

مطابق جدول شماره (۱-۱۴) بر اساس میزان رشد جمعیت ۱۳۷۵-۱۳۷۹، جمعیت نواحی نه گانه‌ی شهر در سال ۱۳۸۵ پیش بینی شده است و بر اساس این پیش بینی کاربری های تجاری با سرانه‌ی ۲/۸ مترمربع، بوستان با سرانه‌ی ۵ مترمربع و آموزشی با سرانه‌ی ۲/۲۵ مترمربع پیشنهاد شده است. لازم به توضیح است که چون سرانه‌ی موجود کاربری آموزشی بالاتر از استاندارد است، مکان گزینی این کاربری باید در آن نواحی مورد توجه قرار گیرد که دارای کمبود فضای آموزشی بوده اند. چنان که در همان جدول مشاهده می شود، میزان رشد بالای جمعیت در بافت های جدید یعنی نواحی ۱، ۵ و ۹ لزوم لحاظ کاربری های پیشنهادی را مورد تاکید قرار می دهند. در مکان گزینی پیشنهادی تلاش بر این بوده است که فضاهای خالی موجود به کاربری های پیشنهادی اختصاص یابد، البته در برخی موارد مکان گزینی پیشنهادی منطبق بر کاربری موجود نظامی است که در چنین مواردی توصیه می گردد مراکز نظامی به خارج از محدوده منتقل شوند.

جدول شماره (۱-۱۴) پیش بینی جمعیت و کاربری های پیشنهادی بر اساس مترمربع تا سال

۱۳۸۵ در نواحی نه گانه شهر دوگنبدان

کاربری پیشنهادی پارک تا سال ۱۳۸۵	کاربری آموزشی تا سال ۱۳۸۵	کاربری تجاری پیشنهادی تا سال ۱۳۸۵	پیش بینی جمعیت سال ۱۳۸۵	نرخ رشد جمعیت ۷۹ - ۱۳۷۵	جمعیت سال ۱۳۷۹	
۴۷۵۰۵	۲۱۲۷۷	۲۶۶۰۲	۹۵۰۱	۹/۱	۵۱۸۲	ناحیه ۱
۴۸۸۳۵	۲۱۹۳۰	۲۷۲۹۱	۹۷۴۱	۷۰/۱۵	۹۶۶۰	ناحیه ۲
۶۰۳۰۰	۲۷۲۷۹	۳۲۹۱۷	۱۲۱۲۴	۷۰/۲	۱۱۹۸۰	ناحیه ۳
۳۱۶۶۵	۱۴۲۴۹	۱۷۷۲۴	۶۳۳۳	۷۰/۲۷	۶۳۳۲	ناحیه ۴
۱۰۲۷۵۵	۴۶۳۲۹	۵۷۵۴۲	۲۰۵۵۱	۷۵/۹	۱۴۵۷۰	ناحیه ۵
۳۱۹۷۰	۱۴۲۸۶	۱۷۹۰۳	۶۳۹۷	۷۰/۸	۶۰۹۶	ناحیه ۶
۶۸۹۷۰	۳۱۰۳۶	۳۸۶۲۳	۱۳۷۹۴	۷۳/۳۷	۱۱۳۰۷	ناحیه ۷
۴۱۰۴۰	۱۸۶۶۸	۲۲۹۸۲	۸۲۰۸	۴۱/۸	۷۳۷۵	ناحیه ۸
۵۵۳۷۵	۲۴۹۱۸	۳۱۰۰۰	۱۱۰۷۵	۱۱۲/۸	۵۱۳۴	ناحیه ۹

به علت طولانی بودن نواحی یک و نه و گستردگی این نواحی از شرق به غرب، لازم است به منظور دسترسی مناسب ساکنان این نواحی به کاربری های پیشنهادی، این کاربری ها به طور پراکنده در محدوده نواحی یاد شده مکان گزینی کنند. این موضوع در مورد کاربری بوستان با توجه به عدم وجود این کاربری در شرایط موجود در جدول قابل مشاهده است. در محدوده ی ناحیه ی یک به علت نرخ رشد بالای جمعیت، معادل ۹/۶ درصد و توسعه ی ناحیه در طول جاده، همچنین توسعه ی ناحیه ای از قسمت جنوبی، سعی شده است تا مکان گزینی کاربری ها با توجه به جهات توسعه ی آینده ی ناحیه باشد. در این ناحیه سه کاربری پارک در بخشهای غربی، مرکزی و شرقی ناحیه پیش بینی شده اند، همچنین دو مرکز خرید در غرب و جنوب ناحیه و یک مرکز آموزشی در غرب ناحیه با توجه به عدم فاصله دسترسی مناسب به این کاربری پیشنهاد می شود. در محدوده ی ناحیه ی دو به علت پایین بودن سرانه ی آموزشی یعنی ۰/۹ مترمربع و نبود کاربری آموزشی در مقاطع راهنمایی و دبیرستان در بخش مرکزی این ناحیه، کاربری آموزشی پیشنهاد می شود. همچنین قسمت غربی این ناحیه بوستان ندارد و به علت طولی بودن این ناحیه دسترسی بودن این ناحیه به بوستانی که در ناحیه ی شرقی وجود دارد، مشکل است لذا در قسمت غربی این ناحیه احداث یک بوستان پیشنهاد می شود. در ناحیه ی سه با توجه به بالا بودن سرانه ی آموزشی یعنی ۲/۲۴ مترمربع کاربری آموزشی جدید پیشنهاد نمی گردد. اما توصیه می شود که بخشی از کاربری آموزشی راهنمایی به آموزش متوسطه اختصاص یابد. برای جلوگیری از رفت و آمد زیاد به این ناحیه، کاربری تجاری جدید نیز پیشنهاد نمی شود، در عوض توصیه می شود که به جای کاربری موجود نظامی در این ناحیه کاربری بوستان مکان گزینی گردد.

در ناحیه ی چهار به دلیل فقدان سرانه ی آموزشی متناسب بویژه در مقطع متوسطه. در مرکز این ناحیه یک مرکز آموزشی و دو بوستان در قسمت های شرقی و غربی ناحیه پیشنهاد می شود که بوستان در این ناحیه وجود ندارد.

ناحیه‌ی پنج نیز دارای نرخ رشد بالای جمعیت معادل ۹/۵ درصد بوده است، به دلیل پایین بودن سرانه‌ی آموزشی این ناحیه یعنی ۱/۶۸ مترمربع، دو مرکز آموزشی در بخش مرکزی ناحیه به دلیل دسترسی بهتر اهالی و بخش غربی ناحیه به علت توسعه آتی ناحیه پیشنهاد می‌شود. به دلیل پایین بودن سرانه‌ی بوستان در این ناحیه که ۰/۴۹ مترمربع است و قرارگیری دو بوستان کودک در محدوده شمال غربی این ناحیه دو پارک یکی در قسمت مرکزی و دیگری در قسمت شرقی ناحیه پیشنهاد شده است.

در ناحیه‌ی شش به دلیل سرانه‌ی آموزشی بالا و فاصله‌ی دسترسی مناسب به واحد آموزشی، کاربری جدیدی پیشنهاد نمی‌شود، به دلیل مجتمع بودن بافت مسکونی این ناحیه یک مرکز خرید در مرکز این ناحیه پیشنهاد می‌شود. همچنین در قسمت جنوبی این ناحیه به دلیل وجود فضای خالی و دسترسی مناسب شهروندان به دلیل قرارگیری در کنار بزرگراه اصلی شهر، یک بوستان شهری پیشنهاد می‌شود.

در ناحیه‌ی هفت به دلیل تمرکز مراکز آموزشی شهر کاربری آموزشی جدید پیشنهاد نمی‌شود. در قسمت شمالی این ناحیه به دلیل دوری از مراکز خریدی که در جنوب این ناحیه قرار دارند، همچنین فقدان بوستان، دو مرکز خرید و دو بوستان پیشنهاد شده است.

در ناحیه‌ی هشت به دلیل بالا بودن سرانه‌ی آموزشی، کاربری جدیدی پیشنهاد نمی‌شود. به دلیل قرارگیری مرکز خرید این ناحیه در قسمت شرقی یک مرکز خرید در قسمت شمالی این ناحیه که به بافت‌های مسکونی نزدیک است، توصیه و یک کاربری بوستان در بخش مرکزی ناحیه پیشنهاد می‌شود.

رشد طولی ناحیه‌ای موجب افزایش فاصله‌ی دسترسی اهالی این ناحیه به تاسیسات مورد نیاز شده است، لذا توصیه پراکنش کاربری‌های مورد نیاز توصیه می‌گردد.

منابع:

- ۱) اداره آموزش و پرورش گچساران، «آمار مدارس»، (۱۳۷۹).
- ۲) اداره امور صنفی شهر دوگنبدان، «آمار واحد های تجاری»، (۱۳۸۰).
- ۳) ساده، م. (۱۳۷۵)، «روشهای تحلیل با تکیه بر جنبه های کاربردی»، ناشر مؤلف.
- ۴) سازمان برنامه و بودجه استان کهگیلویه و بویراحمد، (۱۳۷۵).
- ۵) شکویی، ح. (۱۳۷۳)، «دیدگاه های نو در جغرافیای شهری»، انتشارات سمت.
- ۶) شیعه، الف. (۱۳۸۲)، «مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی ششگری»، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- ۷) ضرابی، الف. (۱۳۸۲)، «جزوه درس برنامه ریزی منطقه ای دوره کارشناسی ارشد»، دانشگاه اصفهان.
- ۸) مرکز آمار ایران، «آمار بلوک های مسکونی شهر دوگنبدان»، (۱۳۷۵).
- ۹) مزیتی، م. (۱۳۷۳)، «مقالاتی در باب شهر و شهرسازی»، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰) مهندسین مشاور بعد تکنیک. (۱۳۷۵). «طرح جامع شهر دوگنبدان»، وزارت مسکن و شهرسازی.
- ۱۱) هیران ای. دیاس، ای. دیبلو، ای. (۱۳۷۷) «درستنامه برنامه توسعه روستایی»، ترجمه ناصر فرید، وزارت جهاد سازندگی.

شروہ شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی